

28/2/2025

Recenzja rozprawy habilitacyjnej i całokształtu dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dra Michała Wenderskiego

1. Podstawa formalna

We wniosku z dnia 5 lipca 2024 roku dr Michał Wenderski, adiunkt w Zakładzie Studiów Niderlandzkich i Południowoafrykańskich, Wydział Anglistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, wnioskował o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o kulturze i religii. Właściwą jednostką organizacyjną do przeprowadzenia tego przewodu jest Rada Naukowa dyscyplin nauki o kulturze i religii oraz etnologia i antropologia kulturowa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jako swoje osiągnięcie naukowe dr Michał Wenderski wskazał monografię pt. *Art and Politics During the Cold War: Poland and the Netherlands*, opublikowaną w 2024 r. nakładem wydawnictwa Routledge (Taylor & Francis Group) w serii „Routledge Research in Art and Politics”.

Z przedłożonej dokumentacji wynika, że spełnione są wszystkie wymagania formalne niezbędne do wszczęcia postępowania habilitacyjnego na podstawie art. 220 ust. 1 i 2 ustawy

z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.). Poniższa recenzja opiera się na kryteriach określonych w art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 tej ustawy i obejmuje trzy najważniejsze elementy składające się na dorobek kandydata, to jest:

- 1) monografię naukową,
- 2) dalsze osiągnięcia naukowe, w tym jeden cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych oraz jedno zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe,
- 3) aktywność naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

2. Wykształcenie i kariera zawodowa Habilitanta

W 2010 r. Habilitant ukończył jednolite studia magisterskie na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej z uzyskaniem tytułu magisterskiego inżyniera architekta. Tytuł pracy magisterskiej brzmiał: *Projekt zagospodarowania przestrzennego oraz rewitalizacji terenów transgranicznych, rejon miejscowości Breisach i Neuf Brisach w Alzacji*, który wskazywał, że Habilitant już na wczesnym etapie swojej kariery naukowej zainteresował się międzynarodowymi stosunkami kulturowymi. Równocześnie Michał Wenderski studiował filologię niderlandzką na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i uzyskał licencjat w 2012 r. wraz z obroną pracy pt. *Hollandische kolonisatie in Polen in de 16de-18de eeuw: oorzaken en gevolgen*. Promotorem pracy licencjackiej była dr Ewa Dynarowicz, obecnie zatrudniona w Katedrze Filologii Niderlandzkiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

W 2017 r. Michałowi Wenderskiemu nadany został tytuł doktora nauk humanistycznych w dziedzinie literaturoznawstwa na Wydziale Anglistyki UAM wraz z rozprawą doktorską pt. *Cultural mobility within the interwar avant-garde network in Poland, Belgium and the Netherlands*. Promotorem rozprawy był prof. dr hab. Paweł Zajas (Wydział Anglistyki UAM), a promotorem pomocniczym był dr hab. Przemysław Strożek (Instytut Historii Sztuki PAN). Recenzentami rozprawy doktorskiej byli dr hab. Iwona Luba, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, oraz prof. dr hab. Piotr Oczko, Uniwersytet Jagielloński. Rozprawa doktorska została opublikowana w 2019 r. w wydawnictwie Routledge w serii „Routledge Research in Art History” pod nieco zmodyfikowanym tytułem *Cultural Mobility in the Interwar Avant-Garde Art Network: Poland, Belgium and the Netherlands*.

Kariera zawodowa Habilitanta obejmuje stanowisko starszego wykładowcy w Zakładzie Studiów Niderlandzkich i Południowoafrykańskich, Wydział Anglistyki UAM, w latach 2016–2018. Od 2018 r. do momentu złożenia wniosku jest zatrudniony jako adiunkt w tym samym zakładzie.

3. Ocena monografii naukowej będącej przedmiotem postępowania habilitacyjnego

Przedmiotem monografii *Art and Politics During the Cold War: Poland and the Netherlands* są państwowe i społeczne stosunki kulturalne między Polską a Niderlandami w latach 1947–1989. Badania nad tym tematem zostały przeprowadzone w ramach grantu naukowego Opus Narodowego Centrum Nauki pt. „Sztuka a polityka: polsko-holenderska wymiana kulturalna w okresie zimnej wojny w obliczu polityki zagranicznej” (2019–2023). Rozprawa, chociaż nie jest zbyt obszerna, uwzględniając dużą liczbę ilustracji, ma jednak dobrze rozbudowany aparat naukowy w przypisach. Książka tworzy przekonującą całość, szczególnie jeżeli spojrzymy na przekrojowe opracowanie historii bilateralnych stosunków kulturalnych (i politycznych) oraz na przyjętą perspektywę badawczą dotyczącą wpływu politycznego, który mniejsze państwa mogą wywierać przez wymianę artystyczną, transfer literatury przez tłumaczenia oraz mobilność osobową na kształtowanie się stosunków międzynarodowych. Postawiony cel badawczy wpisuje się w szerszy nurt badania zimnej wojny przez pryzmat kultury. Przez przyjęte założenie skupienia się na zimnej wojny Autor odchodzi od utartej perspektywy postrzegania badanego okresu wyłącznie jako rywalizacji supermocarstw prowadzącej do podziału Europy na dwa jednolite bloki. W taki sposób punkt ciężkości dociekań badawczych przesunął się na relacje między mniejszymi państwami oraz z historii polityczno-dyplomatycznej rywalizacji na historię szeroko rozumianych stosunków wzajemnych, tzn. społecznych i kulturalnych. Wybór Polski i Niderlandów motywowany jest nie tylko przez ekspertyzę regionalną i kompetencje językowe Autora, lecz również przez fakt, że narody były „mniejszymi graczami” ze szczególnymi strategiami politycznymi podczas zimnej wojny. Dla Holandii Polska i Jugosławia, jako państwa stosunkowo niezależne w Europie Wschodniej, okazały się najciekawsze, natomiast w odwrotnym kierunku dla Polski Niderlandy były takim społeczeństwem na Zachodzie, na który wywieranie wpływu politycznego wydawało się łatwo możliwe w celu uzyskania poparcia politycznego dla rządów PRL-u.

Struktura książki została zorientowana przede wszystkim według cezur politycznych, co również oznacza, że zjawiska polityczne dominowały nad wzajemnymi relacjami kulturowymi. Jest to szczególnie widoczne w omówieniu okresu obrad KBWE w latach 70. XX w. Baza źródłowa powstała podczas obszernych kwerend w archiwach w Polsce i Holandii,

obejmujących nie tylko spuściznę władz państwowych, lecz również instytucji lokalnych i pozarządowych. Książkę czyta się z przyjemnością, została napisana dla czytelników pozbawionych głębszej wiedzy historii Polski w danym obszarze, z czym trzeba się liczyć wśród anglojęzycznych czytelników nieposługujących się językiem polskim. Bibliografia zawiera obszerną listę dzieł literackich tłumaczonych na język holenderski i polski.

W pierwszym rozdziale Autor zajmuje się kontaktami kulturalnymi zainicjowanymi bezpośrednio po drugiej wojnie światowej, które doprowadziły do organizacji – chociaż w ograniczonym zakresie – wystaw artystycznych w obu krajach, jednak kierunek wymiany przebiegał przede wszystkim z Polski do Niderlandów. Oprócz tego stowarzyszenie „Nederland–Polen” od 1947 r. zaangażowało się w propagowanie nie tylko idei przyjaźni pomiędzy oboma narodami, lecz również w rozpowszechnianie wizji politycznej władz PRL-u, co w Niderlandach obserwowano z podejrzliwością.

W drugim rozdziale przedstawiony został czas od „odwilży” 1956 r. do zawarcia bilateralnej umowy kulturalnej w 1967 roku. Okres charakteryzował się intensyfikacją wzajemnych wymian kulturalnych. Dla Niderlandów Polska obok Jugosławii stała się priorytetowym regionem polityki kulturalnej, chociaż dopiero w 1967 r. doszło do zawarcia formalnej umowy bilateralnej. Punkty ciężkości podejmowanych przedsięwzięć były jednak różne, w polityce kulturowej Polski dominowała kultura ludowa, natomiast w działalności Holandii – oprócz wystawy malarstwa od Rembrandta do van Gogha – istotne miejsce zajmowała sztuka współczesna, co jednak doprowadziło do konfliktu w latach 60., kiedy to KC PZPR w 1960 r. wprowadził limit na prezentację dzieł sztuki abstrakcyjnej na wystawach. Jednak oprócz ogólnych obaw przed szpiegostwem i rozpowszechnianiem propagandy, można było również dostrzec oznaki odprężenia politycznego między obydwoma państwami.

Natomiast okres od marca 1968 r. do 1979 r., którym Autor zajmuje się w trzecim rozdziale, rozpoczął się od konfliktu politycznego, gdy incydenty antysemityzmu w Polsce zostały mocno skrytykowane w Niderlandach. Przyczyną napięć był również fakt, że ambasada holenderska w Warszawie reprezentowała także interesy Izraela w Polsce. W konsekwencji przez następne lata planowane wydarzenia wymiany kulturalnej oraz mobilności osobowa zostały mocno ograniczone i realizowano je tylko w małej skali. Oprócz wspomnianych konfliktów na poziomie rządowym, wymianę utrudniały problemy językowe, co Autor przedstawia na ciekawym przykładzie grupy studentów ze Szczecina. Sytuacja zmieniła się dopiero wraz z przygotowaniem do Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. W przytoczonym fragmencie zabrakło jednak wyjaśnienia, czy Autor postrzega proces KBWE

jako sukces dyplomacji miękkiej, czy jako sytuację odwrotną, gdy odprężenie polityczne umożliwiło ożywienie wymiany kulturalnej między Wschodem a Zachodem w Europie.

Rozdział czwarty, obejmujący ostatnią dekadę zimnej wojny, otwierają nowe konflikty międzynarodowe, m.in. inwazja ZSRR na Afganistan oraz stan wojenny w Polsce w grudniu 1981 r. Powstanie „Solidarności” przyczyniło się w Niderlandach, jak i w innych krajach Europy Zachodniej, do wzrastającego zainteresowania społeczeństwem i kulturą Polski, jednak z krytycznym dystansem do rządów gen. Jaruzelskiego. Konflikt na poziomie rządowym zarysował się np. na tle sprawy niderlandzkiej wystawy stałej w Auschwitz w 1980 r., gdy ponownie powodem napięć stała się dyskusja nad antysemityzmem.

Ogólnie rzecz ujmując, rozprawa w przekonujący sposób udowadnia kilka zjawisk historycznych. Po pierwsze, że nawet w najtrudniejszych okresach zimnej wojny, szczególnie po wydarzeniach z marca 1968 i z grudnia 1981 roku w Polsce, pomiędzy oboma państwami i społeczeństwami istniały możliwości wzajemnych kontaktów, które prowadziły do wymian różnych form sztuki oraz umożliwiały podróże do drugiego kraju.

Po drugie, że relacje kulturalne nie były wolne od wykorzystywania ich do własnych celów politycznych w stosunku do innego kraju, zarówno przez władze w krajach socjalistycznych, jak i w tzw. państwach zachodnich. Często pojawiały się próby penetracji drugiej strony przez rozpowszechnianie propagandy przy jednoczesnym ograniczeniu takiego dostępu do własnego społeczeństwa. Pierwsze z tych przedsięwzięć miały zwykle na celu propagowanie osiągnięć socjalizmu oraz polityki pokojowej ZSRR, natomiast w krajach zachodnich istniało także, oprócz nastawienia antykomunistycznego, przekonanie o możliwości zmiany stosunków międzynarodowych przez zbliżenie (po niemiecku: „Wandel durch Annäherung”) – i właśnie w tej strategii dyplomacji kulturalnej lub miękkiej stosunki kulturalne oraz mobilność osobowa grały istotną rolę.

Po trzecie, że skupianie się na roli małych państw w zimnej wojnie jest dobrze uzasadnionym podejściem badawczym. „Mniejsi gracze” (w porównaniu do rywalizujących supermocarstw) mogli rozwijać pewne pole manewru dla własnej polityki, i widać to szczególnie w obszarze kultury oraz międzynarodowej wymiany kulturalnej. Aktorami były tu nie tylko instytucje państwowe, lecz również – w miarę możliwości w odniesieniu do PRL-u – podmioty niezależne od nich.

4. Ocena pozostałych osiągnięć naukowych

Dorobek naukowy Kandydata składa się łącznie z ok. 20 publikacji autorskich ogłoszonych od 2015 r., w tym dwóch monografii autorskich, 13 artykułów w recenzowanych

czasopismach naukowych, 6 rozdziałów w pracach zbiorowych, a także jednego krytycznego przekładu tekstu źródłowego (jako współautor).

Badania naukowe Kandydata od początku jego kariery naukowej mają charakter interdyscyplinarny łącząc kulturoznawstwo, literaturoznawstwo, historię sztuki oraz historię stosunków międzynarodowych. Publikacje Kandydata, nie tylko przez specjalizację w zakresie filologii niderlandzkiej, mają charakter wysoce międzynarodowy. Rozprawa doktorska oraz książka jako podstawa do postępowania o nadaniu stopnia doktora habilitowanego zostały opublikowane w języku angielskim, podobnie jak kilka jego artykułów w czasopismach naukowych.

Rozprawa doktorska ukazała się drukiem jako książka pt. *Cultural Mobility in the Interwar Avant-Garde Art Network* i zajmuje się formacjami awangardy artystycznej w Polsce, Belgii i Holandii oraz ich wzajemnych relacji w okresie międzywojennym. Chociaż rozprawa została złożona w dyscyplinie literaturoznawstwa, można ją także zakwalifikować do obszaru historii sztuki przez zastosowaną w niej analizę czasopism i manifestów awangardowych ruchów artystycznych i architektonicznych, a nie tylko literackich. We wspomnianej książce Autor przedstawia intensywną wymianę transnarodową idei i dzieł i w przekonujący sposób argumentuje, że nie trzeba ograniczać się do granic państwowych lub narodowych w analizach awangardy twórczości i mobilności artystów. Oprócz tego kwestionuje często wciąż jeszcze pojawiające się w historii sztuki rzekomo dominujące kierunki wpływów od centrów do peryferii oraz z Zachodu na Wschód. Natomiast jest w stanie pokazać, że inspiracje powstały przez intensywne nie-hierarchiczne kontakty między poszczególnymi ośrodkami. Krytycznie jednak zauważa, że utopijne wizje w awangardzie po pierwszej wojny światowej dotyczące powstania nowego człowieka i społeczeństwa były nieudane.

Oprócz powyższej książki Habilitant opublikował w okresie po doktoracie, w latach 2018–2024, 9 artykułów w międzynarodowych czasopismach naukowych, w większości wydanych przez renomowane wydawnictwo Taylor & Francis: *Dutch Crossing*, *Cogent Arts & Humanities*, *Cold War History*, *Diplomacy & Statecraft*. Kolejny artykuł pojawił się w czasopiśmie *Slavonic and East European Review*, wydany przez UCL. Oprócz tego opublikował pięć rozdziałów (w tym jeden tekst tłumaczony) w zbiorowych monografiach naukowych, trzy z nich w języku angielskim. Uzyskane punkty według listy ministerialnej są podane w autoreferacie. Artykuły i rozdziały skupiają się wokół tych tematów, które są również tematami monografii Kandydata: polsko-niderlandzkie stosunki kulturalne i artystyczne w latach zimnej wojny oraz kontakty różnych grup awangardy artystycznej, szczególnie architektonicznej, z Polski i krajów Beneluksu.

Pierwszego tematu dotyczą cztery artykuły: “Art versus politics: Polish-Dutch International Cultural Relationships at the Outset of the Cold War (1947–50)” (2022), “Culture as Litmus Paper: the Impact of the 1968 Events on the East-West Cultural Relations” (2022), “East-West Cultural Exchange in the Coldest Years of the Cold War: Case Study of Poland and the Netherlands (1950–1956)” (2023), “How (not) to Spread Communist Propaganda behind the Iron Curtain: Exhibitions of Polish Folk Art in Paris, Brussels, and Amsterdam in the Late 1940s” (2025). Artykuły te (oprócz ostatniego) zostały opublikowane przed habilitacją i w ten sposób przybliżyły temat rozprawy habilitacyjnej międzynarodowej publiczności naukowej jeszcze przed ukazaniem się książki.

W artykule “Culture as Litmus Paper” Autor argumentuje, że stosunki kulturowe były pierwszą dziedziną spraw międzynarodowych, gdzie zmiana we wzajemnych relacjach państwowych stała się widoczna. Podczas gdy strona niderlandzka chciała się wycofać ze wspólnych przedsięwzięć po wydarzeniach marcowych w Polsce, strona polska próbowała przeciwdziałać kryzysowi przez wymianę kulturalną. W artykule „How (Not) to Spread Communist Propaganda” Autor opisuje skupienie się pierwszych polskich wystaw powojennych na folklor oraz przyczyny ich krytycznej recepcji na Zachodzie.

Drugi z omawianych tematów badawczych Kandydat poruszył m.in. w rozdziałach i artykułach “Between Poland and the Low Countries – Mutual Relations and Cultural Exchange between Polish, Dutch and Belgian Avant-Garde Magazines and Formations” (2018), “The ‘Isms’ of Modern Art: Belgium, the Netherlands, and Beyond” (2020), “Postulating the Impossible? The Ideal of Gesamtkunstwerk in Interwar Avant-Garde Periodicals and Their Manifestos” (2023). W przytoczonych tekstach Kandydat zbadał sieć kontaktów artystów i transfer idei artystycznych między Polską a Niderlandami w okresie międzywojennym w celu pokazania – jak uczynił to już w rozprawie doktorskiej – że kontakty artystów nie charakteryzowały się przez zależności hierarchiczne lub centro-peryferyjne na osi Zachód-Wschód, lecz że można było zaobserwować w tych kontaktach dwukierunkowość transferu idei i koncepcji artystycznych między Polską a regionem Beneluksu. Poza tym postuluje odejście od „szufladkowania” artystów i ich twórczości według oddzielnych kierunków artystycznych na rzecz spojrzenia na kontakty i wymiany między artystami awangardowymi. Takimi wpływami między poszczególnymi artystami zajmował się również w dwóch studiach przypadku: “From ‘Peripheral’ Warsaw to no Less Marginal Groningen: Mieczysław Szczuka’s Artistic Influence on Hendrik Nicolaas Werkman” (2020), i “From ‘Peripheries’ to ‘Centres’, Westwards: On the Influence of Katarzyna Kobro on Georges Vantongerloo” (2022).

W powyższych publikacjach Kandydat przedstawił oryginalne osiągnięcia swoich badań. Osiągnięcia naukowe Kandydata zaliczone są do dyscypliny literaturoznawstwa (57 %) oraz do nauk o kulturze i religii (43 %), lecz mimo tego podziału tworzą spójną całość, zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodologicznym.

Jako najważniejsze granty, które otrzymał Kandydat, należy w pierwszej kolejności wskazać projekt w grantie Preludium Narodowego Centrum Nauki pt. „Wzajemne związki i wymiana kulturowa w ramach konstruktywistycznej sieci awangardy w Polsce, Flandrii i Holandii w latach dwudziestych XX wieku. Studium przypadku modernistycznej mobilności w międzywojennej Europie” (2015–2019). Następnie, w latach 2019–2023, Kandydat realizował wyżej już wymieniony projekt w ramach grantu Opus NCN pt. „Sztuka a polityka”. Jego rezultatem była książka, która jest przedmiotem niniejszego wniosku habilitacyjnego. Trzeci grant NCN w ramach konkursu Sonata Kandydat uzyskał w 2024 r. na trzyletni okres w celu realizacji nowego projektu badawczego pt. „Relacje kulturalne pomiędzy ‘mniejszymi graczami’ zimnowojennego konfliktu. Polsko-belgijskie studium przypadku (1947–1963)”. Wymienione tu artykuły w czasopismach oraz rozdziały w monografiach zbiorowych wypełniają kryterium cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych. Zakończone projekty w ramach grantów NCN spełniają kryterium zrealizowanego oryginalnego osiągnięcia projektowego.

5. Ocena aktywności naukowej

Kandydat od wielu lat współpracuje z Uniwersytetem w Utrechcie – już jako doktorant przebywał tam dwa razy jako guest researcher w Institute for Cultural Inquiry. Podczas pobytów naukowych prowadził kwerendy materiałów archiwalnych istotnych dla rozprawy doktorskiej. W semestrze zimowym 2023/2024 ponownie zrealizował tam pobyt naukowy, tym razem jako visiting researcher. Kolejny pobyt badawczy zaplanował na wrzesień 2024 r. w Instytucie Historii Sztuki Nowego Uniwersytetu Lizbońskiego.

Do momentu złożenia wniosku Habilitant brał aktywny udział w ok. 30 międzynarodowych konferencjach naukowych, m.in. w Belgii, Francji, Niderlandach, Niemczech, Portugalii, Stanach Zjednoczonych oraz Szwecji. Oprócz tego wielokrotnie został zaproszony na wykłady gościnne, szczególnie na temat historii międzywojennej awangardy. Wykłady wygłosił w języku angielskim, francuskim i niderlandzkim, m.in. na uniwersytetach w Budapeszcie, Lejdzie, Lizbonie, Paryżu (Université Paris-Sorbonne) oraz w Utrechcie. Można więc przyjąć, że spełnia również kryterium aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednym ośrodku

akademickim, i należy podkreślić, że dysponuje obszernymi kontaktami z uczelniami zagranicznymi.

6. Dodatkowe informacje

Kandydat prowadził działalność dydaktyczną na kierunkach filologia niderlandzka / studia niderlandystyczne na UAM od 2016 r. Jest recenzentem licznych prac licencjackich oraz promotorem prac magisterskich dla studentów Wydziału Anglistyki UAM, w tym 16 studentów, którzy zdobyli tytuł magistra filologii niderlandzkiej / studiów niderlandystycznych.

Kandydat jest również aktywny w sferze działalności popularyzujących naukę i sztukę, np. przez udział w przygotowaniu wystawy pt. „Organizatorzy Życia. De Stijl, polska awangarda i design” prezentowanej w Muzeum Sztuki w Łodzi od listopada 2017 do lutego 2018 r.

7. Konkluzja

Dr Michał Wenderski w swojej twórczości naukowej prezentuje się jako wysoce aktywny badacz z zadziwiającym dorobkiem interdyscyplinarnym o zasięgu międzynarodowym. Jego publikacje pojawiały się w znanych wydawnictwach międzynarodowych oraz w renomowanych czasopismach anglojęzycznych.

Podsumowując stwierdzam, że prezentowaną monografię naukową, osiągnięcie naukowe, dorobek i aktywność naukowa dra Michała Wenderskiego spełniają wymogi określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i na tej podstawie wnoszę o nadanie dr. Michałowi Wenderskiemu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o kulturze i religii.

